

دانشگاه قم
دانشکده الهیات و معارف اسلامی
گروه فقه و مبانی حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق

موضوع:

تعزیر اطفال در فقه امامیه و

۱۳۸۲ / ۷ / ۲۰

قانون مجازات اسلامی

۱۳۸۲ / ۷ / ۲۰

استاد راهنما:

آیت الله شیخ حسین کریمی قمی

استاد مشاور:

حجة الاسلام والمسلمین سید یوسف علوی وثوقی

نگارنده:

ولی خاکشور

۴۹۴۵۰

بهار ۱۳۸۲

تقدیم

هدیه به پیشگاه مقدس امام زمان حجه ابن الحسن (عجل الله تعالی فرجه الشریف) و به روان پاک رهبر کبیر انقلاب اسلامی ایران امام خمینی (ره) و تمامی شهدای راه انقلاب اسلامی.

تشکر و قدردانی

با تشکر فراوان از همه معلمان و اساتید بزرگواری که حق معلمی بر من دارند و همه کسانی که در امر تهیه و تنظیم این پایان نامه مرا کمک کرده اند خصوصاً استاد گرلنقدر حضرت آیه الله حسین کریمی قمی که از محضر ایشان استفاده های بسیار برده ام و با راهنمایی های ارزشمندشان مرا یاری نموده اند و استاد محترم سید یوسف علوی وثوقی که از راهنمایی های شایسته ایشان بهره بردم و تشکر از کارکنان کتابخانه دانشگاه قم و کتابخانه جامع آستان قدس رضوی و کتابخانه مسجد جامع گوهرشاد(مشهد) وابسته به آستان قدس رضوی که همکاری های لازم و شایسته ای نموده اند.

« چکیده »

این رساله در پنج فصل تهیه شده است که در فصل اول اهمیت مساله تعزیر اطفال و پیشینه تاریخی آن و هدفهای رساله و معنی لغات و تعریف اصطلاحات کثیر الاستعمال در این رساله بیان شده است.

در فصل دوم آن اهداف تربیتی تعزیر و دیدگاه های بعضی از صاحب نظران قدیم و جدید تعلیم و تربیت درباره تعزیر و تادیب کودکان نقد و بررسی شده است و نتیجه بدست آمده لزوم تادیب و تعزیر کودک است در بعضی موارد نه بعنوان عاملی رشددهنده بلکه بعنوان عاملی بازدارنده از طغیان. و شرط تربیت می باشد.

و در فصل سوم از تکلیف نسبت به طفل صحبت شده و احکام تکلیفی و وضعی. و نتیجه گرفته شده که کودکان در احکام وضعی با افراد بالغ فرقی ندارند. جز در جنایات که عمد صبی خطا تلقی می شود (کودک جانی قصاص نمی شود) و عاقله تحمل می کند دیه جنایات کودک را.

و فصل چهارم به بیان اقوال فقهای شیعه پرداخته است و نتیجه جمع بندی اقوال این شده است که درباره کودک ممیز حدود شرعی اجرا نمی شود. اما طبق نظر حاکم شرع به مقداری که برای او صلاح بدانند. تعزیر می شود.

و در ادامه ی این بحث به مواد قانون مجازات اسلامی در خصوص تشکیل دادگاه های اطفال اشاره شده است. ماده ۴۹ قانون مجازات اسلامی می گوید:
اطفال در صورت ارتکاب جرم مبرا از مسئولیت کیفری هستند و در تبصره دو این ماده آمده است که هر گاه برای تربیت اطفال بزهکار تنبیه بدنی ضرورت پیدا کند. تنبیه

باید به میزان مصلحت باشد. این تبصره بیانگر تعزیر اطفال است که طبق نظر و صلاح دید قاضی انجام می شود و حقوق دانان اطفال بزهکار را به دو دسته تقسیم کرده اند: دسته اول از سن شش تا دوازده سالگی. در این دوره اگر جرمی از او سر بزند تادیب او خفیف خواهد بود.

دسته دوم از سن دوازده سالگی تا سن بلوغ که در این دوره از شعور و آگاهی بیشتری برخوردار هستند و می توان تا حدی مسئولیت جزائی برای آنان قائل شد. تصمیمات شدیدتری در نظر گرفته شده است. از تسلیم به اولیا با اخذ تعهد به تادیب و حسن اخلاق طفل تا اعزام به کانون اصلاح و تربیت از سه ماه تا یک سال و یا از شش ماه تا پنج سال.

و فصل پنجم شامل ضمانت استدراکات و کتابنامه است.

فهرست مطالب

۵	فصل اول
۶	پیشگفتار
۷	۱-۱ مقدمه
۷	اهمیت موضوع
۱۰	پیشینه تاریخی
۱۱	هدف های پایان نامه
۱۲	روش تحقیق
۱۲	محدودیت ها
۱۳	۱-۲ کلیات : شامل تعریف اصطلاحات و لغات کثیر الاستعمال در رساله
۱۳	تعریف تعزیر از نظر لغت و اصطلاح و فرق تعزیر با حد
۱۳	فرق تعزیر با حد
۱۹	تعریف طفل از نظر لغت و اصطلاح
۱۹	معنی بلوغ در لغت و اصطلاح
۲۰	معنی رشد
۲۰	معنی سفه

(الف)

۲۲	بلوغ از نظر روانشناسی
۲۳	بلوغ در قرآن
۲۶	نظر فقهای امامیه درباره سن بلوغ
۲۷	فصل دوم:
۲۸	۱-۲ اهداف تربیتی تعزیر
۳۰	نظر صاحب نظران تعلیم و تربیت
۳۱	نظر آیه الله سید محمد شیرازی
۳۳	تنبيه نادرست
۳۵	روایات تربیتی از نهج البلاغه
۳۶	نظر استاد مرتضی مطهری در مورد عامل ترس
۳۹	۲-۲ ضمان طفل
۳۹	نظر آتفاقی اکثر علماء
۴۰	نظر مرحوم شهید ثانی
۴۰	نظر میرزا عبد الفتاح حسینی در عناوین
۴۰	نظر سید محسن حکیم <i>مرحوم آیت الله</i>
۴۱	فصل سوم: تعزیر طفل در فقه امامیه
۴۲	۱-۳ تکلیف نسبت به طفل و بحث از احکام وضعی
۴۲	حکم چیست؟
۴۳	حکم تکلیفی
۴۵	احکام وضعی
۴۶	دلایل شرط نبودن بلوغ در احکام وضعی
۵۰	معنی حدیث رفع القلم

۵۱	بیان العناوین
۵۳	۲-۳ عنایت اسلام به اقامه حدود و تعزیرات
۵۴	دسته اول روایاتی که عدم مسئولیت جزائی اطفال از آن استفاده می شود
۵۶	عاقله چه کسانی هستند؟
۵۶	وجه نام گذاری عاقله
۵۷	دسته دوم روایاتی که تعزیر اطفال از آن استفاده می شود
۵۹	فصل چهارم:
۶۰	۱-۴ اقوال فقهای امامیه درباره تعزیر اطفال
۶۰	نظر مرحوم مجلسی
۶۱	نظر شهید ثانی
۶۲	روایات در مورد حکم سرقت اطفال
۶۲	نظر آیه الله سید محمد شیرازی
۶۳	نظر حضرت امام خمینی (ره)
۶۴	نظر آیه الله خوئی
۶۵	دلایل نظریه آیه الله خوئی
۷۰	نظر صاحب جواهر
۷۰	نظر شیخ حر عاملی
۷۱	نتیجه بحث فقهاء در تعزیر طفل در مورد سرقت
۷۴	۲-۴ تکلیف نسبت به طفل در قانون مجازات اسلامی
۷۴	ماده چهل و نه قانون مجازات اسلامی
۷۵	شرح ماده سی و چهار قانون مجازات عمومی

۷۶	مواردی که دیه پرداخت می شود
۷۷	عاقله چه کسانی هستند؟
۷۸	تعریف مسئولیت
۷۹	عوامل رافع مسئولیت
۸۰	اتلافات مالی طفل غیر ممیز
۸۲	تعزیر طفل در قانون مجازات اسلامی
۸۳	نظر بعضی حقوقدانان در باره تعزیر اطفال
۸۵	نظر حائری شاه باغ
۸۷	آئین دادرسی خاص
۸۷	مقررات مربوط به مجازات اطفال
۹۰	فصل پنجم استدراکات و ضمانت
۹۱	تربیت از نظر علمای قدیم
۹۳	نظر بعضی از علمای غرب
۹۵	نقد این نظریه
۹۹	تزلزل ارزش ها در دنیای غرب
۱۰۱	ضمانت
۱۰۱	نوع تعزیر از بیان مرحوم مجلسی
۱۰۸	بیان بعضی از حقوق دانان درباره نوع تعزیرات
۱۰۹	تعزیر بر معاصی
۱۱۱	تعزیر بر مصلحت عامه
۱۱۲	تعزیر بر مخالفت
۱۱۴	چکیده (به زبان انگلیسی)
۱۱۵	فهرست منابع و مأخذ

فصل اول

مقدمه و کلیات

مقدمه

پیشگفتار

در کارشناسی ارشد یک تکلیف درسی به اندازه چهار واحد بود که باید هر دانشجو برای فارغ التحصیل شدن انجام دهد لذا اینجانب با اساتید بزرگوار دانشگاه مشورت کردم سپس با توصیه استاد گرانقدر آیه الله حاج شیخ حسین کریمی که مدیر گروه فقه دانشگاه قم و نیز استاد راهنمای من در نوشتن پایان نامه بودند. موضوع تعزیر اطفال را انتخاب کردم که در مورد آن به عنوان یک موضوع مستقل کار نشده است و مورد نیاز جامعه است، زیرا موضوع اطفال بزهکار یک معضل اجتماعی است که درباره نحوه برخورد با آن بین صاحب نظران اختلاف است یعنی می گویند چون کودک از مسئولیت کیفری مبری است لذا نمی توان کودک را تعزیر کرد و از سوی دیگر فقهاء در بعضی موارد تعزیر کودکان را به جهت اصلاح و تأدیب آنها و همچنین برای دفع شر آنها جایز می دانند لذا پرداختن به این موضوع مفید به نظر رسید، تا متولیان امر درباره انحرافات اطفال که روز به روز جری تر می شوند و نصیحت مفید و مؤثر واقع نمی شود امنیت و حرمت افراد و جامعه را به خطر می اندازند برخوردی مناسب اتخاذ کنند.

در این پایان نامه ابتدا بحث تعزیر از نظر فقهای امامیه بررسی شده است و سپس آثار تربیتی را که بر آن مترتب می شود تشریح گردیده سپس نظر حقوق دانان و اختلاف نظرات در مورد تعزیر اطفال بررسی شده است.

اهمیت موضوع

یکی از مهمترین وظایف خانواده و در سطح وسیع تر نظام اسلامی تربیت فرزندان و نو نهالان مسلمان در خانواده و جامعه اسلامی است که در صورت توجه به آن ثمره شیرین و لذت بخش آن را خانواده و جامعه می بیند و در صورت کوتاهی یا بی توجهی به نسل جوان و تعلیم و تربیت درست و سالم آنان نابسامانی های خانوادگی و حوادث ناگوار اجتماعی بروز خواهد کرد با توجه به اهمیت فوق العاده این موضوع قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که الهام گرفته از تعالیم عالی قرآن و سنت اسلامی است، دولت اسلامی را موظف کرده است تا همه امکانات خود را برای رسیدن به این هدف به کار گیرد در اصل سوم قانون اساسی آمده است:

« دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است برای نیل به اهداف مذکور

در اصل دوم، همه امکانات خود را برای امور زیر به کار گیرد:

۱- ایجاد محیط مساعد برای رشد فضائل اخلاقی بر اساس ایمان و تقوی

و مبارزه با کلیه مظاهر فساد و تباهی» (۱)

از طرف دیگر به طور طبیعی در خانواده مسلمان با رعایت آداب و سنتهای اسلامی کودک با الگو گیری از اولیاء خود بر فطرت پاک خود رشد می کند و با اخلاق

---

۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اصل دوم و سوم.

اسلامی آراسته می گردد و در جامعه اسلامی نیز نوجوانان مسلمان با آداب اجتماعی اسلام آشنا می شوند و در اجتماع از همزیستی مسالمت آمیزی برخوردار می گردند آن چه که مشکل آفرین است و از اهمیت ویژه ای برخوردار است نحوه برخورد با افرادی که در اثر بروز خلل در تربیت اسلامی آنها دارای ناهنجاری و نابسامانی شده و فاسد شده اند و فاسد می کنند می باشد اگر در باره این ها کوتاهی شود اثرات مخرب آن قابل کنترل نخواهد بود و واضح است که اداره امور جامعه و حفظ نظام و برقراری امنیت راهها و برپایی عدل و قسط در کشور منوط بر تعیین حد و مرز برای آزادی ها و وضع قوانین و مقررات و تأدیب متخلفان و مجرمان است زیرا اگر افراد فاسد از مجازات و خواری های آن بیم نداشته باشند، برای مال و جان و ناموس مردم حرمتی باقی نمی ماند. و در نتیجه امور زندگی دستخوش اختلال و از هم گسیختگی و بی نظمی و آشفتگی همه جا را فرا خواهد گرفت. روش متفکران بشر در هر عصر و زمان همواره بر اساس وضع قوانین و مشخص نمودن چهارچوب آزادیها و نیز سیاست و تأدیب متخلفان مبتنی بوده و این ابری است که در هر نظام و جامعه ای از آن گریزی نیست اسلام نیز به جهت جامعیت خود در پاسخ گویی به نیاز های دنیوی و اخروی انسان و به عنوان تضمین کننده مصالح او در هر دو جهان به این مسأله توجه بیشتری از خود نشان داده است لذا در قرآن کریم آمده است:

«لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ
النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنْفَعٌ لِنَاسٍ . . .
الآیه (۱) خداوند در این آیه می فرماید همانا ما فرستادیم رسولان
خود را با آیه های روشن و نازل کردیم با آنها کتاب و میزان را تا

۱. قرآن کریم ، سوره حدید آیه ۲۵.

مردم در جامعه ای عادل زندگی کنند و نازل کردیم آهن را
که در آن سختی بسیار است و منفعت هایی برای مردم.»
علامه طباطبایی در تفسیر گران قدر المیزان می فرماید هدف خداوند از فرستادن
پیغمبران و فرستادن کتاب و میزان همراه آنان این است که مردم در جامعه ای عادل
زندگی کنند و آهن را نازل کرده است تا بیازماید بندگانش را در دفاع از جامعه
صالحشان و گسترش کلمه حق در زمین علاوه بر منافی که مردم از آهن میبرند. (۱)
از این آیه شریفه و تفسیر علامه استفاده می شود که هدف اصلی خدای متعال از
خلقت جهان و فرستادن پیغمبران و کتاب های آسمانی تربیت انسان هایی سالم و
صالح میباشد و تشکیل جامعه ای بر اساس عدل و به دور از هر کجی و انحراف و در
تحقق این امر از همه ابزار لازم حتی قوه قهریه تجویز شده است.
لذا موضوع این پایان نامه برای تبیین راه حلی این مشکل تر شده است که خانواده و
در ادامه نظام اسلامی برای انجام این مسئولیت خطیر خود در اصلاح و هدایت
کودکان بزهکار چه باید بکند آیا کودکی و نوجوانی که از روی عمد اسرار بر خلاف
و انحراف دارد مدارا کند و نظاره گر خیره سری های او باشد یا این که شرع مقدس
اسلام و معلمان تعلیم و تربیت اجازه تأدیب و تعزیر او را می دهند.

۱- رک- طباطبائی علامه سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن جلد ۱۹ صفحه ۱۹۷.